

Dorota Połowniak-Wawrzonek

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Świętokrzyska 15, 25-406 Kielce, Polska

E-mail: d.polowniak@interia.pl

Zainteresowania naukowe: semantyka, frazeologia

UWAGI DOTYCZĄCE WYRAŻENIA WOJNA PODJAZDOWA

Związek wyrazowy „wojna podjazdowa” ma terminologiczne znaczenie ‘wojna, w czasie której strona słabsza stosuje taktykę unikania generalnych bitew i zwalcza przeciwnika niespodziewanymi napadami przy pomocy niewielkich oddziałów wojskowych lub partyzanckich’. Z połączeniem „wojna podjazdowa” użytkownikom języka potocznego kojarzą się przede wszystkim elementy semantyczne ‘zespół podstępnych, skrytych, trudno przewidywalnych, męczących dla przeciwnika działań’. We współczesnych tekstach termin „wojna podjazdowa” może ulegać metaforyzacji – następuje determinologizacja wielowrazowego terminu wojskowego. W przenośnym znaczeniu związku wyrazowego „wojna podjazdowa” wyróżniają się elementy semantyczne ‘zespół działań podstępnych, skrytych, trudno przewidywalnych, wymierzonych przeciwko komuś, czemuś, mających na celu osiągnięcie czegoś, dokuczenie stronie przeciwnej, zmęczenie jej, ograniczenie jej wpływów’. W niektórych zaprezentowanych tekstach wystąpiły sygnały determinologizacji – nastąpiła zmiana szyku komponentów, pojawiły się człony sygnalizujące metaforyzację związku, np. „podatkowa wojna podjazdowa”, „biurowa wojna podjazdowa”. W tekstach, w których odnotowano zmetaforyzowany termin wojskowy „wojna podjazdowa”, ujawniły się metafory: *POLITYKA to WOJNA, DZIAŁANIA EKONOMICZNE to WOJNA, RÓŻNE DZIAŁANIA CELOWE, FORMY RYWALIZACJI to WOJNA*.

SŁOWA KLUCZOWE: frazeologizm, metafora, determinologizacja.

Utrwalone połączenie słowne *wojna podjazdowa* ma terminologiczne znaczenie ‘wojna, w czasie której strona słabsza stosuje taktykę unikania generalnych bitew i zwalcza przeciwnika niespodziewanymi napadami przy pomocy niewielkich oddziałów wojskowych lub partyzanckich’ (*Słownik języka polskiego*, t. VI, 1964: 641; zob. też. *Leksykon wiedzy wojskowej* 1979: 313). Oto przykładowe cytaty, w których zarejestrowano badane wyrażenie:

1. Od plemion słowiańskich do hetmana Czarnieckiego (tytuł)

Polskie tradycje wojny podjazdowej, szarpanej sięgają bardzo dawnych czasów ... Prawdopodobnie pierwotnie była to główna metoda prowadzenia wojny przez plemiona słowiańskie do czasu pojawienia się stałej drużyny książęcej. Po pojawieniu się drużyn książęcych nadal równolegle wykorzystywano działania nieregularne. Najstarszą wojną podjazdową odnotowaną w kronikach była wojna podjazdowa z Niemcami za czasów Chrobrego w latach 1005–1007. 1005 – Król Niemiec i Włoch, przyszedł cesarz Henryk II atakuje Polskę. W odpowiedzi Bolesław I Chrobry

toczy z nim wojnę podjazdową. Wojna zakończyła się podpisaniem pokoju w Poznaniu. [...] Bardziej znana z historii jest wojna podjazdowa za czasów Krzywoustego, pełna dramatyzmu i patriotycznego poświęcenia, choć poczucie narodowe Polaków było wtedy dopiero w fazie kształtowania (Wesołek 2013).

2. [...] wojna podjazdowa, bo z nią kojarzy się Czarniecki w okresie potopu. Miała ona swoje wady i zalety. Do wad zaliczyć trzeba łatwość w oddawaniu terenu i ośrodków miejskich. Szwedzi hulali przez niemal rok po połowie Polski, pustosząc ją niemiłosiernie. [...] Dopiero później wyparto ich do północnych prowincji i zamknięto w twierdzach. Do zalet można zaliczyć to, że porażki w walnych bitwach z armią szwedzką nie decydowały o losach militarnych kraju. Wojna podjazdowa kosztowała przeciwnika tyłu żołnierzy, że mimo zwycięstw w większości walnych bitew, musiał się on jednak wycofać. Pytanie takie – czy Czarniecki miał rozsądny wybór, gdy stawiał na wojnę podjazdową? Moim zdaniem miał. Była to w ówczesnych warunkach jedyna forma skutecznej walki ze Szwedami. Spowodowane to było między innymi strukturą wojska polskiego (dominowała kawaleria; wśród niej kawaleria lekka; na dodatek nie regularna, ale pospolite ruszenie) i mentalnością żołnierzy, którzy dominowali w tej armii (Historycy.org 2017).

3. Szczególnie dzielnym wodzem partyzantów okazał się Stefan Czarniecki, który straszliwie nękał najeźdźców wojną podjazdową, zadając im olbrzymie straty (Baranowski *i in.* 1950: 293).

4. Putinowska wojna podjazdowa (tytuł)

Nie da się tego dłużej zanegować – Rosja prowadzi wojnę przeciwko Ukrainie. [...]. Ta nowa forma asymetrycznego prowadzenia wojny – *wojna podjazdowa* – zawiera cały pakiet taktyczny: wysyłanie najemników i ochotników, którzy szkoleni lub dowodzeni są przez zawodowych żołnierzy, ukryte operacje sił specjalnych (Mannteufel 2014).

Z połączeniem *wojna podjazdowa* użytkownikom języka potocznego kojarzą się przede wszystkim elementy semantyczne ‘zespół podstępnych, skrytych, trudno przewidywalnych, męczących dla przeciwnika działań’.

We współczesnych tekstach termin *wojna podjazdowa* może ulegać metaforyzacji¹ – następuje determinologizacja wielowyrazowego terminu wojskowego.

W pracach lingwistycznych wskazywano wielokrotnie zarówno na zjawisko przenikania słownictwa ogólnego, potocznego do terminologii specjalnej, jak i na proces adaptacji terminów do języka ogólnego oraz potocznego. Danuta Buttler w artykułach zatytułowanych „O wzajemnym oddziaływaniu terminologii i słownictwa ogólnego” (Buttler 1979a: 58–67; Buttler 1979b: 127–134) zjawiska terminologizacji i determinologizacji określiła mianem osmozy leksykalnej. Uczona wykazała, że słownictwo terminologiczne często ulega metaforyzacji i sekundarnie wyzyskiwane jest w funkcji ekspresywnej lub nominatywnej, co wyraźnie ujawnia się np. w tekstach publicystycznych, artystycznych, w wypowiedziach potocznych. Danuta Wesołowska w pracy *Neosemantyzmy współczesnego języka polskiego* sygnalizowała zjawisko „determinologizowania słownictwa wziętego z teorii walki, czyli słownictwa militarystycznego” (Wesołowska 1978: 64).

Do procesu determinologizacji wielowyrazowego terminu wojskowego doszło w następujących tekstach traktujących o polityce i ekonomii:

¹ Więcej o metaforach wywodzących się z WALKI ZBROJNEJ zob. D. Połowniak-Wawrzonek 2008.

5. Kombinowali, jak zahamować rozrastanie się związku. [...] Ta polityka nie była spójna, przypominała raczej nużącą wojnę podjazdową, a nie jakąś wypracowaną strategię (Rolicki, Bujak 1991: 58).

6. Aby poprawić sytuację polityczną kraju, zaplanowaliśmy natychmiastowe zakopanie topora wojennego w toczącej się przez całą dekadę wojnie podjazdowej z Kościołem (Rolicki 1990: 59).

7. Afrykanerzy [...] patrzą na ten nowoczesny, przemysłowy ruch w zdumieniu, potem podejrzliwie, wreszcie z nienawiścią. Zaczyna się najpierw wojna podjazdowa. Anglicy chcą wymusić prawo wyłączności na eksploatację złotodajnych terenów. Afrykanerzy odpowiadają na to szykanami, rekwirując transporty żywności dla kopalń brytyjskich w Transwalu (Kapuściński 1986: 83).

8. Podatkowa wojna podjazdowa (tytuł)

Podatnicy prowadzą wojnę ze skarbowką, w której wszelkie chwytysą dozwolone (Szulc 2016).

W cytacie 8 w kontekście wyrażenia *wojna podjazdowa* pojawił się człon określający *podatkowa*, co jest sygnałem metaforyzacji.

Podane powyżej cytaty ujawniają, że w przenośnym znaczeniu związku wyrazowego *wojna podjazdowa* wyróżniają się elementy semantyczne ‘zespół działań podstępnych, trudno przewidywalnych, wymierzonych przeciwko komuś, czemuś mających na celu dokuczenie, zmęczenie, ograniczenie wpływów’. We fragmentach tekstów 5, 6 ujawnia się metafora POLITYKA to WOJNA, natomiast w cytatach 7, 8 odzwierciedla się metafora DZIAŁANIA EKONOMICZNE to WOJNA.

Co motywuje ujmowanie działalności politycznej w terminach militarnych? W POLITYCE – podobnie jak w WOJNIE – zmagają się sprzeczne siły, dążące do dominowania nad stroną przeciwną, do niszczenia jej. Działania celowe w obu sferach często prowadzone są z trudem, przy oporze przeciwstawiających się sił. W zmaganiach politycznych określone działania dyplomatyczne, propagandowe i gospodarcze, teksty pisane i mówione mogą być równie skutecznymi środkami jak broń w wojnie.

Warto się również zastanowić, co motywuje ujmowanie DZIAŁAŃ EKONOMICZNYCH w terminach WOJNY? W sferze EKONOMII – podobnie jak w WOJNIE – występuje element rywalizacji. Ludzie, zbiorowości ludzkie często stają w pozycji przeciwników. Zmagają się ze sobą w dążeniu do celu, zmierzają do zdominowania drugiej strony. W obu domenach przeprowadzane są zintegrowane, zintensyfikowane, określone czasowo działania celowe, wymagające dużego nakładu sił i środków. W sferze EKONOMII pewne działania, byty (głównie pieniądze), posunięcia prawne mogą spełniać podobną funkcję jak broń w WOJNIE. Służą do zwalczania przeciwnika, do ataku, obrony; umożliwiają osiągnięcie wytyczonego celu.

Wyrażenie *wojna podjazdowa* ulega metaforyzacji także w tekstach traktujących o RÓŻNYCH DZIAŁANIACH CELOWYCH, por.:

9. Hala sportowo-widowiskowa. Wojna podjazdowa o halę sportową trwa w najlepsze (Kopeć 2016).

10. Jędrzej Śniadecki (1768–1838), znakomity chemik i fizjolog, toczył na łamach prasy wileńskiej, zwłaszcza „Wiadomości Brukowych”, podjazdową wojnę z zacofaniem umysłowym i społecznym, z najrozmaitszymi przejawami „obskurantyzmu” (Krzyżanowski 1953: 32).

11. Chwilówkowa wojna podjazdowa (tytuł)

[...] To prawdziwa wojna. Są podchody, jest partyzantka, faza walki psychologicznej i bezwzględne tępienie przeciwnika, który nie płaci (Kowalski 2013).

12. Moja wojna podjazdowa (tytuł).

Pod oknem piwnicznym, dostępnym dla kotów, zostawiałam późnym wieczorem garść chrupek i plastikowy pojemnik z mlekiem. Jest to jedno z trzech miejsc karmienia. [...] Gdy rano chodziłam sprzątać pojemniczek po mleku, zawsze zastawiałam go w formie placka. Rozdeptany. Wgnieciony w ziemię. Zabierałam więc śmiecia, wieczorem stawiałam nowe pudełko – i tak w kółko. Aż niedawno w biały dzień zobaczyłam panią w trakcie działań niszczycielskich – trach!, jeszcze ruch okrężny piętą i pełna satysfakcja, naczynie nie istnieje. Nie zdążyłam podejść, by spytać ją, czemu to robi, ale wyjaśnienie otrzymałam wieczorem. Pani czekała na mnie na klatce schodowej, a za plecami miała zabezpieczenie w postaci otwartych drzwi swojego mieszkania. Zza owych drzwi dobiegał głos niewidzialnego pana, zagrzewający żonę do boju. Pan jest ponoć byłym wojskowym, więc jego zachowanie jest w pełni uzasadnione – generałowie nie wystawiają swych cennych ciał na niebezpieczeństwa pierwszej linii frontu. Od tego mają mięso armatnie (Weiss 2008).

W podanych tu tekstach ujawnia się metafora RÓŻNE DZIAŁANIA CELOWE to WOJNA. Związek wyrazowy *wojna podjazdowa* w cytatach 9–12 ma przenośne znaczenie ‘skryte (trudno przewidywalne, czasem podstępne), posunięcia wymierzone przeciwko czemuś, mające na celu osiągnięcie czegoś, ograniczenie zasięgu czegoś’.

W tekście 10 wystąpiły sygnały determinologizacji – nastąpiła zmiana szyku komponentów. W pewnych kontekstach wyrażenia *wojna podjazdowa* pojawiają się człony sygnalizujące metaforyzację związku, por. np. *chwilówkowa wojna podjazdowa*.

Przejdźmy teraz do cytatów traktujących o RÓŻNYCH FORMACH RYWALIZACJI, zawierających zmetaforyzowane wyrażenie *wojna podjazdowa*:

13. W powietrzu wisi jakiś konflikt, więc starajcie się łagodzić nawet najdrobniejsze zatargi. Panujcie nad emocjami w pracy, by nie ucierpiały Wasze układy koleżeńskie. Unikajcie plotkowania i biurowych wojen podjazdowych. To właśnie Wy możecie na nich najwięcej stracić (Halo 1997: 12).

14. Prowadzili wojnę podjazdową, polegającą na uprzykrzaniu sobie życia, złośliwościach, którym nie było końca. [...] Ich upór i zawziętość o mało nie doprowadziły do tragedii. [...] Zbigniew P. wstawił kraty w okna i zmienił zamki w drzwiach sądząc, że to zniechęci konkurenta. Rozsierdzony Artur Z. wyłamał drzwi i wstawił swoje zamknięcia. Zastawił też okrutną pułapkę. W ciemnej sieni domu na różnych wysokościach między sufitem i podłogą pozawieszał na wędkarskiej żyłce kilkadziesiąt stalowych kotwiczek do połowu ryb. Gdy Zbigniew P. po wyłamaniu nowych zamków wkroczył do sieni, wpadł w istną pajęczynę naszpikowaną ostrzami. Każdy ruch powodował zaczepianie się i wbijanie w ciało kolejnych kotwic (ZnG 1997: 16).

15. Autobusy do Ustki – wojna podjazdowa o pasażerów (tytuł).

Czy to powrót wojny podjazdowej firm autobusowych kursujących na trasie ze Słupska do Ustki? – zastanawiają się pasażerowie, którzy są zdziwieni, że dwaj przewoźnicy odjeżdżają o jednakowej porze (Piotrkowski 2010).

16. Królowej prędko zbrzydły arcyśmieszne zawiści dam pałacowych, prowadzących między sobą podjazdowe wojny o kolejność ranżowania, więc zarządziła krótko i wężłowato, że damy –

jeśli nie ma wśród nich księżniczek krwi – wszystkie są sobie bezwzględnie równe, mają stawać w cerclach albo wchodzić do salonów, witać króla itd. zgodnie z kolejnością swej nominacji, a nie dostojęstwa urodzenia (Zieliński 1978: 108).

W zaprezentowanych tu fragmentach tekstów ujawnia się metafora RÓŻNE FORMY RY-WALIZACJI to WOJNA. W podanych powyżej cytatach występują zarówno połączenia o strukturze *wojna podjazdowa*, jak i *podjazdowa wojna*. Zmiana szyku jest sygnałem frazeologizacji. W niektórych kontekstach pojawiają się takie określniki *wojny podjazdowej*, które wskazują, że połączenie odnoszone jest do sfer, sytuacji różnych od wojny, por. *biurowe wojny podjazdowe* (cytat 13).

Źródła cytatów

BARANOWSKI, B., i in., 1950. *Podręcznik historii dla klasy IX. Epoka feudalizmu*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.

Halo – *Halo, wielki świat: tygodnik ilustrowany*, 1995–2001. Warszawa: Grüner+Jahr.

Historycy.org, 2017. Komentarz użytkownika Radosława Sikory. Dostępne na stronie: <http://www.historycy.org/index.php?showtopic=75828&hl=niemiłosiernie> [od 07.02.2017].

KAPUŚCIŃSKI, R., 1986. *Wojna futbolowa*. Warszawa: Czytelnik.

KOPEĆ, A., 2016. Hala sportowo-widowiskowa. Wojna podjazdowa o halę sportową trwa w najlepsze. *Poranny.pl*. Dostępne na stronie: <http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/a/hala-sportowowidowiskowa-wojna-podjazdowa-o-hale-sportowa-trwa-w-najlepsze,10707616/> [od 01.02.2017].

KOWALSKI, J., 2013. Chwilówkowa wojna podjazdowa. *wyborcza.pl*. Dostępne na stronie: http://wyborcza.pl/piatekekstra/1,129155,13403740,Chwilowkowa_wojna_podjazdowa.html?disableRedirects=true [od 01.02.2017].

KRZYŻANOWSKI, J., 1953. *Historia literatury polskiej. Od średniowiecza do XIX w.* Warszawa: PIW.

MANNTEUFEL, I., 2014. Putinowska wojna podjazdowa 2.0. *Deutsche Welle*. Dostępne na stronie: <http://www.dw.com/pl/putinowska-wojna-podjazdowa-20-komentarz/a-17888519> [od 06.02.2017].

PIOTRKOWSKI, K., 2010. Autobusy do Ustki – wojna podjazdowa o pasażerów. *GP24.pl*. Dostępne na stronie: <http://www.gp24.pl/wiadomosci/slupsk/art/4732871,autobusy-do-ustki-wojna-podjazdowa-o-pasazerow,id,t.html> [od 01.02.2017].

ROLICKI, J., 1990. *Edward Gierek: Przerwana dekada*. Warszawa: Wydawnictwo Fakt.

ROLICKI, J., BUJAK, Z., 1991. *Przepraszam za „Solidarność”*. Warszawa: BGW.

SZULC, M., 2016. Podatkowa wojna podjazdowa. O tym jak Polacy walczą ze skarbowką. *Gazeta prawna.pl*. Dostępne na stronie: <http://podatki.gazetaprawna.pl/artykuly/962029,podatkowa-wojna-podjazdowa-o-tym-jak-polacy-walczą-ze-skarbowka.html> [od 04.02.2017].

WEISS, M., 2008. Moja wojna podjazdowa. *KociDom: serwis o kotach i ich opiekunach*. Dostępne na stronie: <http://www.kocidom.waw.pl/z-zycia-kociarzy/148-moja-wojna-podjazdowa.html> [od 01.02.2017].

WESOŁEK, K., 2013. Historia Polskiej Partyzantki cz. 1. *Blogpublika.com*. Dostępne na stronie: <http://blogpublika.com/2013/11/30/historia-polskiej-partyzantki-cz-1/> [od 10.02.2017].

ZIELIŃSKI, R., 1978. *Polka na francuskim tronie*. Warszawa: Czytelnik.

ŻnG – *Życie na Gorąco*, 1994 –. Warszawa: Bauer.

Bibliografia

BUTTLER, D., 1979a. O wzajemnym oddziaływaniu terminologii i słownictwa ogólnego. I. Terminologizacja wyrazów potocznych. *Poradnik Językowy*, 2, 58–67.

BUTTLER, D., 1979b. O wzajemnym oddziaływaniu terminologii i słownictwa ogólnego. II. Determinologizacja wyrazów z leksyki specjalnej. *Poradnik Językowy*, 3, 127–134.

Leksykon wiedzy wojskowej, 1979. Oprac. M. Laprus, W. Auerbach. Warszawa: Wydaw. Min. Obrony Narodowej.

POŁOWNIAK-WAWRZONEK, D., 2008. *Związki frazeologiczne współczesnego języka polskiego motywowane sytuacją walki (zbrojnej)*. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świątokrzyskiej.

Słownik języka polskiego, 1964. Red. W. Doroszewski. T. VI. Warszawa: PWN.

WESOŁOWSKA, D. N., 1978. *Neosemantyzmy współczesnego języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo UJ.

Dorota Połowniak-Wawrzonek

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: phraseology, semantics, pragmatic

NOTES ON EXPRESSION *GUERRILLA WAR*

Summary

The word combination *guerrilla war* has a terminological meaning ‘war, during which the weaker side uses the tactics of avoiding general battles and combats unexpected enemy attacks with the help of small military units or partisans’. The combination *guerrilla war* is associated by users of common language primarily with semantic elements such as ‘a scope of insidious, hidden and difficult to predict, tiring opponent actions’. In the modern texts, the term *guerrilla war* can undergo a metaphorisation process – it is a determinologisation of multiword expression of military terms. In the figurative sense of the verbal connection *guerrilla war* there are characterised semantic elements as ‘set of insidious actions, hidden, difficult to predict, directed against to someone or to something, to achieve something, teasing the opposite side, her fatigue, limiting its influence’. In some texts determinologisation signals were presented – a change of component pattern, clauses appeared, which indicates metaphorisation of compound, for example: *tax guerrilla war*, *office guerrilla war*. The texts which reported metaphored military term *guerrilla war* featured the following metaphors: POLITICS is a WAR, ECONOMIC PERFORMANCE is a WAR, DIFFERENT, SPECIAL ACTIVITIES and FORMS OF COMPETITION is a WAR.

KEY WORDS: phraseology, metaphor, determinologisation.

Pateikta / Submitted 2017 06 04

Priimta / Accepted 2017 07 14